

Rättvisans slöja avtäck

Vad är rättvisa? Svaret på den svåra frågan säger sig John Rawls ha kommit fram till. Nu har han skrivit en ny bok där han befäster sina redan klassiska teorier.

TEXT: KAJ SVENSSON

1971 utkom en bok, som både återuppräddade den skamfyllda politiska filosofins status och förändrade sättet att resonera kring grundläggande samhällspolitiska frågor. Boken hette *A theory of justice* (svensk översättning: *En teori om rättvisa*, 1999), och dess författare John Rawls, numera professor emeritus vid Harvard. Rawls försöker ge vad han menar är vår intuitiva uppfattning om rättvisa ett teoretiskt fundament. Rawls, tillsammans med Ronald Dworkin, har sedan dess varit helt dominerande bland (amerikanska) vänsterliberala tänkare. Varje person äger en på rättvisa grundad okränkbarhet, som inte ens samhällets val och ve kan sätta åt sidan.

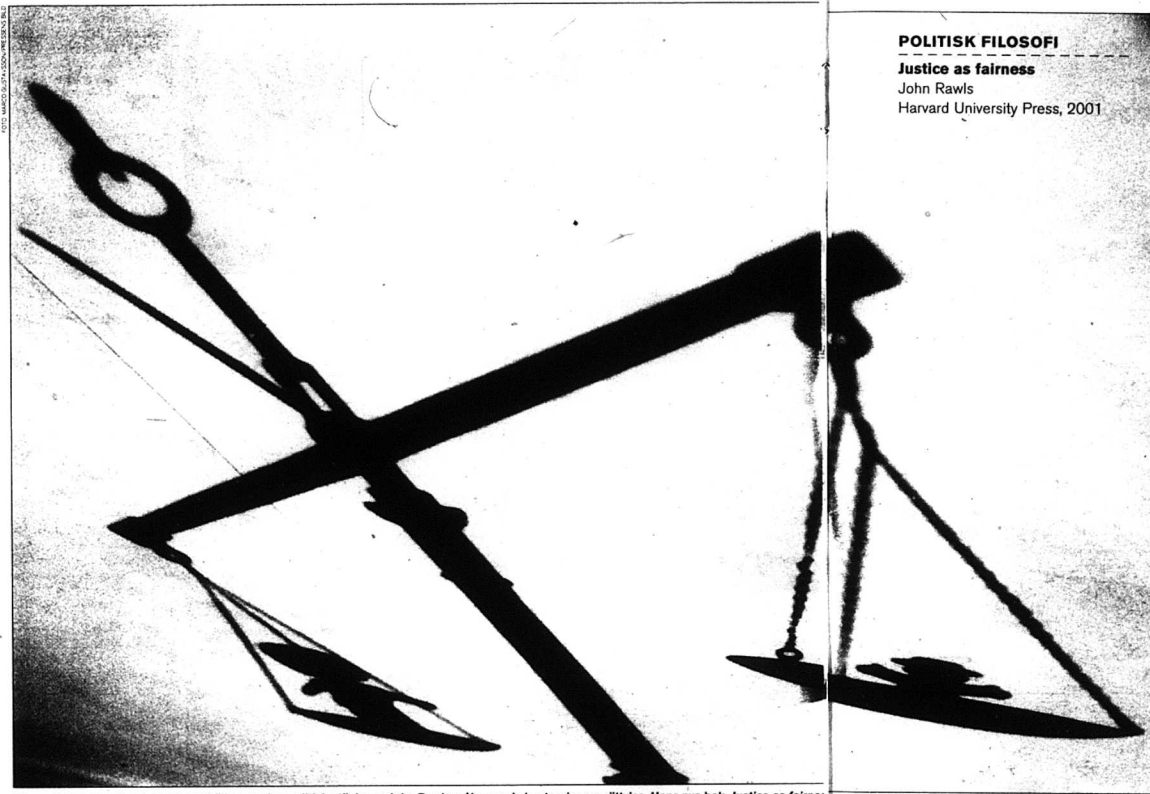
I ett rättvist samhälle anses därför de friheter som hör till det jämlika medborgarskapet vara fastslagna: de rättigheter som garanteras av rättsvisan blir inte föremål för politiskt köpslände eller kalkyler över samhällsintressen.

Men vad är då rättvisa? Rawls anser sig inte bara ha kommit fram till vad rättvisa är, han hävdar dessutom att han vet hur vi bör gå tillväga för att rättvisa ska bli samhällets styrande princip. Fria och rationella människor måste, säger Rawls, komma fram till samma uppfattning om vad rättvisa är, om de bara försätts i exakt samma situation eller position. Hela Rawls resonemang står och faller med att han lyckas övertyga oss om det rimliga i denna utgångspunkt – och om att ett rent teoretiskt resonemang av det här slaget kan ha någon som helst betydelse för praktisk politik och samhällsmoral.

BAKOM EN HYPOTETISK SLÖJA AV OKUNNIGHET, där vi inte vet om vi är (eller kommer att vara) män eller kvinnor, kloka eller imbecilla, rika eller fattiga, vackra eller fula, fullt friska eller gravt handikappade, en Pehr G Gyllenhammar eller en utslagen knarkare som bor i kloaksystemet under kungliga huvudstaden skall vi fatta beslut om vilka rättigheter och skyldigheter, som tillkommer samhällets medlemmar. Med nödvändighet, menar Rawls, kommer vi i en sådan "okunnighetsposition" att fatta beslut som om vi vore illa lottade i alla avseenden. Det är ju, som det heter, bäst att ta det säkra för det osäkra.

Den värld Rawls målar upp är däremot ingen totalitär diktatur à la Sovjetunionen eller Hitler-Tyskland. Själva kallar han den en "realistisk utopi". För Rawls handlar det om hur demokratin i praktiken kan göra verklighet av sina ideal och värden. Alla demokratiska politiska partier säger sig vilja göra just detta, och då inte i en osäker framtid till priset av stora offer i dag, utan här och nu.

Rawls vänder sig in argumentering mot varje försök att motivera moral och ideologi utifrån metafysik och religion, men han tar även avstånd från varje emotionell argumentering. Samhällsmedborgarna måste i den diskussionen för bakom okunniighetens slöja kunna motivera sina ståndpunkter och principer med rationella argument. I den bästa av världar är det säkert möj-

"En realistisk utopi", det är det samhälle som den politiske tänkaren John Rawls målar upp i sina teorier om rättvisa. Hans nya bok, *Justice as fairness*, är en bra introduktion i den världen.

ligt att få alla människor, oavsett om de är religiösa fanatiker, sekulariserade liberaler eller ekomarxister, att acceptera samma argument, men i verkligheten faller ett sådant antagande på sin egen orimlighet. Alla omfattar ju numera inte ens samma definition av rationalitet, än mindre tanken att alla argument är lika goda till dess bättre formulerats – rationellare då, tycker en del, att på mer drastiskt sätt göra slut på sin vedersakare.

RAWLS ÄR ÖVERTYGAD OM ATT VI ALLA – bakom "okunniighetens slöja" – skulle välja att styra våra samhällen utifrån de principer, som bäst gynnar alla samhällsmedborgare oavsett deras sociala etcetera position. De principer denna form av altruism och oegennytta skulle föda, ska ligga till grund för det rättvisa samhället. Översatt till svensk partipolitik skulle, har någon sagt, vi ha några nästan mellan Lars Leijonborgs och Göran Perssons politiska position. Hans rättvisbegrepp kan också beskrivas som ett slags ideologiskt minimum, ett partiellt konsensus, som måste till om människor med olika bakgrund och starkt divergerande åsikter ska kunna leva tillsammans.

I *Justice as fairness* fortsätter Rawls det resonemang han utvecklat i *A theory of justice*, *Political liberalism* (1993), *The law of peoples* (1999) och

andra publikationer. Erin Kelly, som redigerat *Justice as fairness*, sammanfattar på ett utmärkt sätt vad det handlar om:

"According to justice as fairness, the most reasonable principles of justice are those that would be the object of mutual agreement by persons under fair conditions. Justice as fairness thus develops a theory of justice from the ideas of a social contract. The principles it articulates affirm a broadly liberal conception of basic rights and liberties, and only permit inequalities in wealth and income that would be to the advantage of the least well off."

Rawls ansluter sig till en lång filosofisk tradition, som sträcker sig ända tillbaka till Platon, i sin jakt på rättvisans natur. Också kontraktsideerna förlorar sig i det filosofiska tänkandets första gryning hos egyptier och greker. Den engelske 1600-talsfilosofen John Locke brukar betraktas som liberalismens fader. Enligt honom har människor en naturgiven rätt till "life, liberty and estate".

KRITIKEN MOT RAWLS HAR BLAND ANNAT skjutit in sig på att han tycks premiera jämlikhet framför frihet. Den enda orättvisa, som får förekomma i Rawls rättvis-utopi, är den som gynnar de svagaste. När han mot vanligheten gett sig in i den konkreta politiska diskussionen, har han till exempel hävdat att allmän sjukförsäkring är ett exempel på ett moraliskt rättviseskrav, som alla människor skulle omfattas bakom okunniighetens slöja.

POLITISK FILOSOFI

Justice as fairness

John Rawls
Harvard University Press, 2001

är en bra introduktion i den världen.

Rawls idéer diskuteras flitigt, och i den nya boken tar han tillfället i akt att bemöta sina kritiker. finslpa sin argumentering och justera sina ursprungliga tankegångar. Hans politiska filosofi har sina rötter i en utopisk, platonisk tradition – tanken att det finns en rättvisa – och i upplysnings åsikter, att alla människor av naturen är lika och därför har samma oförtrytliga rättigheter. Han hyser en stark tro på människors möjlighet att samtala sig fram till överenskommelser och samstämmighet. Frågan är väl bara vad Rawls teoretiska och högst hypotetiska konstruktion om "okunniighetens slöja" har att ge i praktisk politik i en värld, som snarast karakteriseras av oförsonlighet, gruppintressen, våld och hat.

A THEORY OF JUSTICE ÄR I DAG EN KLASSIKER, nödvändig läsning för alla med mer än ett yligt intresse för politiskt tänkande och samhällsmoral. *Justice as fairness* har inte samma tyngd och kommer heller inte att få samma oerhörda betydelse, men den är faktiskt den bästa oerhörda betydelse, men den kan tänka sig till John Rawls värld! Rawls är i dag 80 år, och mänskligt att döma blir *Justice as fairness* hans sista inlägg i diskussionen om på vilka grundvärden samhället skall vila.

På runt 200 sidor, i paragrafens komprimerade och koncentrerade form, utvecklar Rawls sitt tänkande kring rättvisans natur och samhällets organisering. För liberalismens (vad den nu än är) överlevnad som ideologi, är Rawls tankar essentiella – hur man nu än väljer att förhålla sig till dem.//